

MADANIYAT VA SAN'AT SOHASIDAGI BOSHQARUVNING O'ZIGA XOS
XUSUSIYATLARI

Sh.K.O'rinov

BuxDU Musiqa ijrochiligi va madaniyati kafedrasini o'qituvchisi

X.Abduraxmonova

BuxDU San'atshunoslik fakulteti talabasi

Annotatsiya: *O'zbekistonda menejment, madaniyat va san'at sohasida boshqaruv tizimi faoliyatini ochib beradigan, madaniyat va san'at muassasalarini boshqarish tizimidagi shiddatli islohotlar bozor iqtisodiyoti talablariga javob beradigan menejment tizimining mohiyati va vazifalari haqida ma'lumotlarni chuqurroq o'rganishlari va bilimlarini oshirishlari uchun zamonaviy bazalar yaratildi. Ma'lumki, O'zbekistonda madaniyat va san'at muassasalarini tashkil etish va boshqarish, madaniyat va san'at menejmenti, ularning tashkiliy-huquqiy asoslari yaratilgan. Ushbu maqola davomida biz madaniyat va san'at sohasidagi boshqaruv tizimining faoliyati va ahamiyatini o'rganamiz.*

Kalit So'zlar: *Madaniy boshqaruv sohasi, menejment, madaniyat, san'at muassasalari, san'at sohalaridagi menejment.*

Zamonaviy san'at sohasi bugungi kunda an'anaviy tasviriy san'at, mashhur va tijoriy san'at, folklor san'ati va raqamli san'atning yangi shakllarini o'z ichiga qamrab oladigan darajada rivojlanmoqda. San'at menejmenti ko'p narsalar bir vaqtning o'zida sodir bo'lgan keng maydondir. Xorijlik olimlar tomonidan san'at menejmenti yuzasidan ko'plab ilmiy-amaliy tadqiqotlar olib boorish bilan birgalikda kitoblar nashr etilmoqda. San'atni boshqarish kitoblaridan Constance DeVereaux Jane Austenni "Jane Austen"da sohaga tegishli nazariy-amaliy ko'rsatmalar hamda amaliy tadqiqotlar atroflicha bayon etilgan. "DeVereaux" jamg'armalari birlashib, san'atni boshqarishning empirik va kontsessual dunyosi o'rtasidagi boshqa ziddiyatlarni o'rganishadi. (shu jumladan, DeVereaux tomonidan 3 ta) "San'at va madaniy boshqaruv": "Maydonlarni o'rganish", "San'at va madaniy boshqaruv tadqiqotlari" va "San'at va madaniy boshqaruv tushunchalari" sarlavhalari ostida nashrlar qilingan. DeVereauxning "Madaniy boshqaruv sohasi" deb nomlangan tadqiqotlari ko'pgina yozuvchilarni san'at va madaniyat sohalarida boshqaruv nazariyalari va amaliy ko'nikmalari tahlil qilingan. Aleksandar Brkich tomonidan "San'at boshqaruvchisining o'limi" deb nomlangan asarida san'at menejrlari va rassomlar o'rtasidagi tortishuv va muammolarni, individual va kollektiv amaliyoti haqida ma'lumotlar olishimiz mumkin. Goran Tomkning yuqori darajadagi san'atga oid boshqaruv jurnallarida maqolalarida ham kreativ sa'at siyasi boshqaruvi haqida o'z nuqtai nazarlarini berib o'tgan.

Madaniyat va san'at sohasi faoliyatini tashkil etish va boshqarishni jamiyatning ma'naviy va iqtisodiy negizi bilan o'zaro bog'liq holda ko'rib chiqish lozim, bunda boshqarishning ikki tomoni hisobga olinadi: madaniy-ma'naviy, tashkiliy-iqtisodiy va texnik-iqtisodiy. San'at – jamiyatning bebaho xazinasi, inson tafakkurining buyuk kashfiyotidir. San'at ijod va mahoratning, tinimsiz izlanishning eng oliy darajasida yaratilgandagina inson ko'nglini ishg'ol qila oladi.

Boshqaruv haqida gapirganda yetuk allomalarning “Dunyoda eng qiyin - san'at boshqaruv san'atidir” degan hikmatli so'zlari ijod, hayrat, yaratish, yangilik izlab topish, insonlarni hayratga solish uchun yaratilgan san'at haqida aytilgan bo'lsa kerak. Zero, madaniyat va san'at muassasalari xodimlari uzoq tarixga borib taqaladigan milliy urf-odatlarimiz, ana'analarimiz, xalq og'zaki ijodiyoti, klassik, mumtoz, zamonaviy qo'shiqchilik, milliy maqom, baxshichilik, muzeylar va teatrlar, konsert tashkilotlari, ijodiy jamoalarning faoliyatini tartibga soluvchilar, xalqqa yetkazib beruvchilardir. Chunki har bir xalqning san'ati shu xalqni dunyoga tanitadi, jahon sahnalarida shu xalqning nomidan so'z aytishga sharoit yaratadi. O'zbekiston Respublikasining zamonaviy milliy madaniyati va san'atini rivojlanishi bevosita hozirgi zamon globallashuv jarayoni bilan bog'liq holda yuz bermoqda. Shu bilan birga, an'anaviy milliy madaniyatimizning funksional va tashkiliy jarayonlarini asl mazmun-mohiyati bilan saqlash imkoniyati ham cheklanib bormoqda. Shu bois, respublikada madaniyat va san'atning barcha tarmoqlarida transformatsion jarayonlar va innovatsion g'oyalarning huquqiy, tashkiliy asoslarini ishlab chiqish taqozo qilmoqda. Davlatimizning yangi rahbari hali Prezidentlik lavozimiga kirishmasidan avval, ya'ni saylovoldi dasturlari, joylarda yurtdoshlarimiz bilan bo'lgan uchrashuvlarda adabiyot, san'at, ma'naviyat va ma'rifat masalalariga alohida e'tibor qaratdi, xalqimiz, ayniqsa, yosh avlodning madaniy saviyasini yuksaltirish, badiiy didini shakllantirishni ustuvor yo'nalish qilib belgiladi.

Davlatimizning yangi rahbari O'zbekistonning bir necha yillik rivojlanish bosqichlarini hozirdan rejalashtirib, taraqqiyotning jahon andozalari hisobga olingan, strategik asosga ega muhim hujjat loyihasini muhokamaga qo'ydi. Shuning natijasida 2017 yilning 7 fevral kuni O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha “2017-2021 yillarga mo'ljallangan Harakatlar strategiyasi” haqidagi farmon tasdiqlandi. Mazkur hujjat mamlakatimiz hayotida dolzarb ahamiyatga ega bo'lib, unda davlat va jamiyat rivojlanishining muhim tamoyillari o'z aksini topdi. Harakatlar strategiyasining IV yo'nalishi – Ijtimoiy sohalarga yo'naltirilgan bo'lib, uning to'rtinchi bandida ta'lim va fan sohasini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Ushbu bandeda ayni sohada qilinishi lozim bo'lgan barcha zarur chora-tadbirlar belgilandi. Madaniyat va san'at sohasi faoliyatini tashkil etish va boshqarish tizimini yaratishda mazkur sohaning nazariya va amaliyotini shakllantirish, takomillashtirish borasida qator ma'lumotlar to'plangan. To'plangan ma'lumotlar jahon tajribasida (hammadan avval Yaponiya tajribasi)

boshqaruv modellarini bitta ijtimoiy madaniy muhitdan boshqasiga ko‘chirishning amaldagi iloji yo‘qligini tasdiqlaydi.

Madaniyat jamiyatni jonlantiradigan, demokratiyani qo‘llab-quvvatlashga undaydigan, unga ijodiy kuch bag‘ishlaydigan, samaralari bilan jamiyat hayotida ijobiy inqiloblar yarata oladigan ijtimoiy kuch deb hisoblasak, davlat organlari ko‘magida bu sohaning barcha bo‘g‘inlarida olib borilayotgan o‘zgarishlarni his qilish qiyin emas. Madaniyat va san‘at muassasalari faoliyatiga alohida e‘tibor berilishining bosh sabablaridan biri O‘zbekiston hukumatining mazkur masalaga o‘ziga xos tarzda munosabatda bo‘lishidir. Zero, Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov tomonidan yaratilgan yangi ijtimoiy-falsafiy tizim, eng avvalo ma‘naviyatga, ma‘rifatga asoslanadi. “Agar iqtisodiy o‘shish, taraqqiyot – jamiyatimiz tanasi bo‘lsa, ma‘naviyat, ma‘rifat va siyosiy ong yetuklik uning ruhi, aqli va jonidir”. Madaniyat muassasalarini boshqarishda menejmentning tutgan o‘rni va roli muhim hisoblanadi. Chunki, bozor iqtisodiyotining talablari asosida respublikaning barcha tarmoqlarida menejmentning ta’siri katta bo‘lmoqda.

Menejment – bu boshqaruv, turli tashkilotlarda odamlarni boshqarish bo‘yicha professional faoliyat turi hisoblanishi yuqorida ko‘p bor ta’kidlandi.. Menejment ingl. “ management” so‘zidan olingan bo‘lib, “boshqaruv, rahbarlik, ma‘muriyat, direksiya, boshqarish, egalik qilish va tasarruf etish qobiliyati”ni anglatadi. Menejment hozirgi vaqtda ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarni ishlab chiqish, yaratish, tashkillashtirish, rejalashtirish, samarali foydalanish yoki boshqarish, nazorat qilish tizimi sifatida ta’riflanadi. Madaniyat muassasalarini boshqarish ham menejment bilan uzviy bog‘liq hisoblanadi. Mutaxassislarning ta’kidlashlaricha menejment nazariyasi boshqaruv nazariyasidan quyidagi xususiyatlari bilan farqlanadi:

-boshqaruv faoliyatiga marketingni joriy etish (madaniyat va san‘at muassasasi xizmatlariga bo‘lgan talablarni o‘rganish);

-har bir madaniyat va san‘at tashkiloti xizmatlariga bo‘lgan ehtiyojni shakllantirish uchun aholiga faol ta’sir ko‘rsatish;

- boshqaruv faoliyatini faqat ishonch, hurmat, e‘tibor, xodimlarning mehnat qobiliyatlariga xolis baho berishni hisobga olish;

-boshqaruvning ma‘muriy-buyruqbozlik tizimidan voz kechish tizimiga o‘tish;

Shuni alohida ta’kidlash kerakki:

– madaniyat sohasida yagona davlat siyosatini shakllantirish;

- madaniyat tizimini qonuniy himoya qiladigan “Madaniyat to‘g‘risidagi qonun” yaratish;

-san‘at bozorida milliy san‘at asarlarini targ‘ib etadigan madaniyat va san‘atga doir adabiyotlar targ‘iboti;

-xorij tajribasidan keng foydalanish- bularning barchasi madaniyat menejmentiga xizmat qiladigan komponentlardir

Ma'lumki, madaniyat muassasalari davlat tomonidan qonunlashtirilgan muayyan strategik vazifalarni ado etadi, bu tashkilotlar sifatida xalq bilan ishlash, xalq badiiy-ijodkorlik iste'dodi, qo'shiqchilik, raqs, aktyorlik, badiiy o'qish kabi qobiliyatlarni ro'yobga chiqarish, bo'sh vaqtni mazmundor o'tkazish kabi ishlarni amalga oshiradi, xalqning yangicha ruh, g'oyalar bilan sug'orilgan ilg'or an'alarini davom ettirishga da'vat qilinadi. Madaniyatni targ'ib qilish, madaniyatni xalq ko'ngliga kirib borgan san'at asarlari vositasidagi ko'rinishlari rassomlar, san'atkorlar, bastakorlar, sahna ustalari, rejissyorlar zahmati orqali talqin etilishi bu sohaning jamiyat hayotidagi ajralmas, uzviy rishtasi ekanidan dalolat sanaladi. Madaniyat menejmenti degani bu -“...kompaniyaning obro'si va obro'sini shakllantirish va targ'ib qilish, homiylik va sadaqa berish, xodimlar bilan ishlash, hamkorlikni kengaytirish, hatto reklama kompaniyalari va aksiyalar o'tkazish - bularning barchasi bayramlar, tanlovlar, ko'rgazmalar, madaniy dasturlarni o'tkazmasdan, ijtimoiy-madaniy texnologiyalarga murojaat qilmasdan, hatto ijtimoiy-madaniy sohadagi tegishli tashkilotlar va muassasalar bilan bevosita hamkorlik qilish demakdir”. Madaniyat va san'at sohalaridagi menejment uchun ham muhim ahamiyatga molik madaniyat va san'at muassasalari tomonidan ishlab chiqarilgan, sotiladigan mahsulotlarning tabiati muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Madaniy xizmat - teatrta tashrif, konsert, ko'rgazma, xalq amaliy san'ati, milliy hunarmandchilik asarlari, muzey va kutubxonalar mehnatining e'tirofi. Madaniy xizmatga ana shu badiiy ne'matlardan foydalanishni tashkil qiladigan soha mutaxassislar mehnati kiradi.

Menejment avvalo muayyan funksiyalar tizimining har bir elementi tomonidan bajarilishi orqali samarali ishlashni ta'minlaydigan muayyan tizim. Bunday holda, bir-biriga bog'liq bo'lgan elementlarning yoki tuzilmalarning muayyan tizimi sifatida boshqaruvning kam yoki juda kam bo'lgan g'oyasini shakllantirish muhimdir. Boshqarish jarayonining tarkibiy qismlari orasida ko'pincha, boshqaruv qarorlari, nazariyalari, tamoyillari, uslublari, mexanizmlari, funksiyalari, texnologiyalari tarkibiy qismlari sirasiga kiradi. Boshqaruvning qonuniyligi jarayondagi muhim elementlardan hisoblanib, jarayonda amalga oshirilayotgan boshqaruvning muhim qonuniy jihatlari:

- iqtisodiyotni tashkil etish shakllari va usullarini o'zgartirishga asoslangan holda boshqaruv nazariyasi va amaliyotini rivojlantirish;
- tashqi muhitlatini tashkilotning boshqaruv tizimini tanlash va shakllantirishdahal qiluvchi ta'siriga;
- boshqaruv ijtimoiy tarkibining tashkilot mulkiga egalik shakllariga muvofiqligi;
- nazorat qiluvchi va boshqariladigan kichik tizimlar (subyekt va nazorat obyekt) o'rtasidagi bog'liqlik;

Boshqaruv tamoyillari, ya'ni boshqaruv funksiyalarini amalga oshirish-boshqaruvning asosiy g'oyalari, qoidalari asosida quriladi. Maqsadni boshqarish - menejmentning eng muhim metodologik asoslaridan biri. Tashkilot faoliyatidagi maqsad, faoliyatining natijasini kutish demakdir. Shu nuqtai nazardan maqsadga erishish- tashkilotning asosiy faoliyatini belgilaydi. Kutilayotgan natijaga erishish jarayonida barcha mavjud resurslar, jumladan, moliyaviy va ijtimoiy (xodimlar ishi) va boshqalar jalb qilinadi. "Menejment nuqtai nazaridan, maqsad muayyan vaqtdan so'ng nazorat obyektining istalgan holatini anglatadi. Boshqaruv tizimini mavjud holatdan istalganga tarjima qilish uchun muayyan vaziyatni orzu qilingan holatdan ajratib turadigan muammoni hal qilish uchun muayyan harakat dasturi kerak.

Har qanday boshqaruv - bu qarorlar qabul qilishdir, qaror qabul qilish esa boshqaruvning maqsadi, vazifasini ta'minlashning birinchi qadami degani. Tashkilotning maqsadlari bilan chambarchas bog'liq bo'lgan qarorlar (rejalar va dasturlar shaklida), shuningdek qarorlarning bajarilishini nazorat qilish (sertifikatlar va auditlar shaklida) hisobotlarham xodimlar bilan ishlash mexanizmining muhim qismiga kiradi. Bularning barchasi tegishli hujjatlarni tayyorlash, qabul qilish, tasdiqlash, ulardan foydalanish va saqlashga bog'liq. Boshqaruv qarorlari o'rtasidagi munosabatlar va o'zaro bog'liqlik, rejalashtirish, nazorat qilish, hisoblash va hisobot berish, hujjat aylanishi va axborot mexanizmini shakllantiradi. Axborot mexanizmining to'laqonli va asosli ishlashi yangi innovatsion g'oyalar yaratishga asos bo'ladi.

Xulosa sifatida shuni ta'kidlash lozimki, menejer tushunchasining, shaxsiy va ishga doir sifatleri, madaniyat va san'at sohasi rahbarlarining samarali faoliyatidagi o'rni beqiyos. Shuningdek, menejerning, liderning, yetakchining u yoki bu muammoni yechishida o'ziga xos ish uslubini shakllantirish, bunda milliy mentalitetni hisobga olish, san'at bozorini tinimsiz tahlil qilish, rahbarning nutq madaniyatini takomillashtirish, rahbar imijini shakllantirish, ilmiy-ijodiy jarayonlarni bugungi kun talablari darajasida anglay olish-tezkor zamonning dolzarb vazifalaridan biridir. Bugungi kun rahbarlari uchun rahbar madaniyati, rahbar mahorati, rahbar mas'uliyati, rahbar farosati, menejment va unga milliy mental omillar ta'sirini, bu borada nazariyani amaliyot bilan birga olib borish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

7. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. Toshkent, "O'zbekiston", 2017 .
8. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash-yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. Toshkent. "O'zbekiston", 2017.
9. Bekmurodov M. Tashkilot madaniyati va rahbar ma'naviyati.- Toshkent., 2001

10. Yo'ldashev N, Qozoqov O. Menejment. Darslik. – Toshkent: Fan, 2004.
11. Кабушкин Н.М. Основы менеджмента: учеб. пособие. – Москва., 2009.
12. Ravshanov F. Rahbar va rahbarshunoslik. T.: «Akademiya», 2009.
13. Тульчинский Г.Л. Менеджмент в сфере культуры. – С.-Петербург. Гос – СПб.: Лан, 2001.
14. Тульчинский Г.Л., Шекова Й.Л. Менеджмент в сфере культуры.– СПб., 2007.
15. Fayziyev T., Sobirjonova D, Sulaymonov B. Madaniyat va san'at muassasalarini tashkil etish va boshqarish (ma'ruzalar matni). T.: 2002.
16. Xaydarov A. Madaniyat va san'at sohasini boshqarish asoslari. – Toshkent. G'.G'ulom . 2016